

СВІТОГЛЯД ТА ВІРОСПОВІДАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Бринчак Маріанна Петрівна - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ (м, Харків, Україна)

В данном исследовании проанализированы и освещены различные позиции по теории определения объекта гражданских прав, а именно теория единого объекта (монистическая) и теория множественности объектов (плюралистическая) в гражданском праве. Определено, что приоритетной теорией в законодательстве Украины является теория множественности объектов, которая также является основой и используется гражданским правом. Исследован вопрос объекта личных неимущественных благ, в частности выделено объект личного нематериального права на свободу мировоззрения и вероисповедания. Показано, что объект права свободы мировоззрения и вероисповедания имеет в своей структуре два нематериальных блага: мировоззрение и вероисповедание, эти блага имеют общее — свободу. Охарактеризовано важную роль нематериальных благ в системе объектов гражданских прав. Ключевые слова: нематериальные блага, объекты гражданских прав, мировоззрение и вероисповедание, свобода, гражданское право.

În acest studiu, sunt analizate și subliniate diferite poziții privind teoria determinării obiectului drepturilor civile, și anume teoria unui singur obiect (monistică) și teoria multiplicității obiectelor (pluralistă) în dreptul civil. În legislația Ucrainei este stabilită ca prioritară - teoria multiplicității obiectelor, care de asemenea este ca baza și este folosită de dreptul civil. Este investigată problema obiectului beneficiilor nemateriale personale, în special, este subliniat obiectul dreptului personal nematerial la libertatea ideologiei și a religiei. Este demonstrat că obiectul dreptului la libertate a ideologiei și a religiei are în structura sa două beneficii intangibile: viziunea asupra lumii și religia, aceste beneficii au în comun - libertatea. Este caracterizat rolul important al bunurilor necorporale în sistemul obiectelor de drepturi civile.

Cuvinte cheie: beneficii intangibile, obiecte de drepturi civile, ideologie și religie, libertate, drept civil.

It is known that the concept of object of law is one of the most controversial in legal literature. The proof of this is the different points of view that exist in the theory of law. This is due to the extreme complexity of the nature of this right. In this research various positions concerning the theory of the definition of the object of civil rights, namely, the theory of a single object (monistic) and the theory of plurality of objects (pluralistic) in civil law are analyzed and elucidated. In modern legal literature, there are many different, opposing positions on the definition of the object of civil law and the definition of good as an object of civil law. It has been determined that the priority theory in Ukrainian legislation is the theory of plurality of objects, which is also the basis and used by civil law. The issue of the object of personal non-property benefits are investigated, in particular the object of personal non-material right to freedom of world outlook and religion is highlighted. It is shown that the object of the right to freedom of thought and religion has in its structure two intangible goods: worldview and religion, but these benefits combine freedom. The important role of non-material value in the system of objects of civil rights objects was characterized. Comparative personal non-property benefits and personal non-property rights, and concluded that personal wealth exists in society much more than rights. Keywords: intangible benefits, objects of civil rights, worldview and religion, freedom, civil law.

Постановка проблеми: В умовах розвитку сучасного суспільства, особистим немайновим правам людини приділяється особлива увага, щодо їх реалізації, охорони та захисту. Саме у період незалежності, коли особисті нематеріальні блага людини мають високу цінність, вони потребують більш конкретного визначення і закріплення цивільним законодавством. Отже, є необхідність у визначенні об'єкта цивільного особистого немайнового права свободи світогляду та віросповідання.

Стан наукової дослідженості теми. Проблематика права на свободу світогляду та віросповідання, як цивільного права, досліджувалась у юридичній літературі такими вченими, як Стефанчук Р.О., Синегубовим О.В., Вовк Д.О., Лупаревим Г.П., Ковлером А.І., Сліпченком С.О., Красицькою Л.В., Єрмоловою О.Н., Трофименком А.В., Алексєєвим С.С., Красавчиковою Л.О., Кузнецовою Н.С., Іоффе О.С. та ін. Вказані вчені зробили значний внесок у дослідженні проблеми прав і свобод людини і громадянина, зокрема право на свободу світогляду та віросповідання, але в сучасних умовах це право потребує додаткового аналізу.

Метою статі є визначення об'єкта цивільного особистого немайнового права свободи світогляду та віросповідання.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що поняття об'єкта права є одним із самих дискусійних у юридичній літературі. Доказом тому є різні точки зору, які існують у теорії права. Це викликано виключною складністю сутності цього права. А тому юридична практика не може отримати від цивілістичної теорії достатньої допомоги з даного питання. Об'єкти цивільно-правових відносин або цивільних прав — матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких між суб'єктами виникають цивільні правовідносини[4, с. 214].

У сучасній юридичній літературі є багато різних, протилежних одна одній, позицій щодо визначення об'єкта цивільного права та визначення блага як об'єкта цивільного права. Якщо розглядати перш за все нематеріальні блага як об'єкт цивільних прав, необхідно визначитись, що таке «об'єкт права» і що таке «благо як об'єкт права».

Під терміном «об'єкт» (від лат. «objectum» - «предмет») у філософії розуміється те, що протистоїть суб'єкту в його предметно-практичній і пізнавальній діяльності. У юридичних науках цей термін застосовується досить часто, але має свій, специфічний зміст. Зокрема, об'єкт правовідносини - це те, з приводу чого виникає, існує саме правове відношення[5].

Деякі вчені, зокрема Агаркова М.М., Йоффе О.С., Суханов Є.О., Строгович М.С., Піголін А.С., дотримувались теорії єдиного об'єкта та вважали об'єкт права - як все те, з приводу чого суб'єкти права вступають у правовідносини, або те, з чого виникають ці правовідносини. Такі вчені, як Александров Н.Г., Брауде Й.Л., Вільнянський С.І., Гордон М.В., Красавчиков О.О., Новицький Й.Б., Петров Г.І., Серебровський В.І., Явич Л.С., Яичков К.К., Кечекьян С.Ф. дотримувались іншої думки та наполягали на теорії множинності об'єкта, згідно з якою об'єктом виступає не те, з приводу чого це явище існує, а те, на що дане явище впливає або може вплинути. Отже, об'єктом у цивільному праві є дії зобов'язаної особи. Тому в якості блага потрібно розуміти все, що задовольняє певні потреби людини, тобто благами є явища, дії, речі, нематеріальні цінності, а право створює умови для нормального використання цих благ.

Особисті немайнові блага — це блага, що позбавлені майнового змісту, нерозривно пов'язані із суб'єктом цивільного права, визнані суспільством, а тому охороняються цивільним законодавством. Будучи приналежними певному суб'єкту цивільних відносин і таким чином потрапляючи у сферу цивільно-правового регулювання, вони стають об'єктом цивільних прав.

Нематеріальні блага мають особистий індивідуальний характер. Особистий характер в якості ознаки даних благ слід розуміти лише в контексті їх невіддільності, неможливості існування окремо від суб'єкта без його згоди. Необхідно зазначити, що однією з особливостей нематеріальних благ є можливість їх зміни та невизначеність їх об'єму. Ці блага можуть виникати і припинятися як під впливом низки подій, внаслідок юридичних вчинків, так і в силу закону. Ключовою особливістю немате-

ріальних благ є відсутність у них економічного (майнового) змісту.

Виходячи з того, що нематеріальні блага, як правило, належать до духовної сфери, допускається потрібне розуміння цієї особливості: неможливість речового втілення блага; відсутність майнового еквівалента; неможливість точно оцінити певне благо у грошах [3, С. 27].

Деякі науковці виділяють таку ознаку, як самотійна цінність нематеріальних благ, тобто їх незамінність для суб'єкта. Нематеріальним благам притаманна також і безстроковість. Фізичні особи володіють ними довічно (ч. 4 ст. 269 ЦКУ)[2]. Всі розглянуті особливості, дозволяють визначити нематеріальні блага як цінності, свободи, невіддільні від особистості, позбавлені економічного змісту, невідчужувані без згоди їх носія, що визнані та законодавчо забезпечуються. Необхідно відзначити, що всі ці ознаки характерні і для таких нематеріальних благ, як свобода світогляду та віросповідання, а отже, ці блага також потребують свого визначення і закріплення.

У Конституції України правам, свободам і обов'язкам людини і громадянина присвячена глава II, в якій знайшли своє закріплення природні і соціальні права. У цей перелік також входить право на свободу світогляду та віросповідання (ст. 35). У Цивільному кодексі України особистим немайновим благам як об'єктам цивільних прав присвячена ст. 201. Згідно з цією статтею до немайнових благ, які охороняються цивільним законодавством, належать: здоров'я, життя; честь, гідність, ділова репутація; ім'я (найменування); авторство, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості та інші. Отже, можна вважати, що перелік особистих немайнових благ у Цивільному кодексі України не є виключним. А у зв'язку з розвитком незалежної України, пріоритетності особистих немайнових прав людини є потреба у розширенні переліку особистих немайнових благ, а саме додати такі блага, як світогляд та віросповідання.

Зауважимо, що право свободи світогляду та віросповідання корелює з конституційним положенням про «ідеологічну багатоманітність» суспільного життя в Україні, де жодна ідеологія не може визнаватися державою як

обов'язкова (ст. 15). Конкретизацією останнього положення є вміщена у ч. 3 ст. 35 Конституції України вказівка на те, що жодна релігія не може бути визнана державою, як обов'язкова. Але у зв'язку з розвитком суспільства право на свободу світогляду та віросповідання потребує цивільного регулювання, охорони та захисту. Отже, є необхідність у визначенні об'єкта особистого немайнового права на свободу світогляду та віросповідання.

Порівнюючи особисті немайнові блага та особисті немайнові права, можна стверджувати, що особистих благ існує в суспільстві набагато більше, ніж прав. Лише за наявності соціальної необхідності та готовності законодавця певні вагомі блага можуть бути перетворені на права, що охороняються силою державного примусу, а поведінка суб'єктів з приводу користування вказаних благ піддана правовому регулюванню. Відсутність закріплення того чи іншого блага в існуючому правовому просторі не спростовує їх наявності, а подальший розвиток держави і права не усуває можливості їх втілення в правові норми регулятивної, охоронної чи захисної спрямованості. Тобто необхідно зазначити, що такі блага, як світогляд та віросповідання, потребують формування свого об'єкта для подальшого регулювання їх цивільним законодавством.

Отже, об'єкт права свободи світогляду та віросповідання складається з двох нематеріальних благ, – це світогляд та віросповідання. Кожне з цих благ має своє визначення.

Світогляд – це філософське поняття, яке складається з системи найзагальніших уявлень, поглядів, понять щодо світу, який оточує людей, щодо природи, людини та суспільства в їх цілісності і взаємозалежності, щодо їх сутності, походження, закономірностей існування й розвитку, а віросповідання, розглянувши загальні поняття – це особисте нематеріальне благо, яке полягає в офіційному, вільному прийнятті будь-якого релігійного віровчення в якості світоглядної основи своєї життєдіяльності. У цих двох категорій благ є загальне поняття, яке їх поєднує, – це свобода. Поняття свободи завжди привертало увагу багатьох вчених з різних галузей знань – філософів, істориків, юристів, психологів. Свобода є кри-

терієм індивідуальності особистості, показником рівня розвитку суспільства. Охоплюючи різні сторони життєдіяльності, свобода представляє собою одну з найбільших цінностей громадянського суспільства.

У юридичній літературі набула певного значення така точка зору, щодо якої свобода визначається як можливість незалежно від будь-кого (вільно) розпоряджатися собою, своїми діями, вчинками та часом[1]. Таке визначення можна визнати прийнятним і для цивільного права. Наприклад, Красавчикова Л.О. визначає поняття свободи ще в тому, що воно має особисту незалежність, відсутність різних обмежень поведінки людини-громадянина в різних сферах життєдіяльності[7, с. 132].

У Великому юридичному словнику дається таке тлумачення свободи – закріплена в конституції або іншому законодавчому акті можливість певної поведінки людини (напр., свобода слова, свобода віросповідання і т.д.). Категорія «Свобода» близька до поняття «право» суб'єктивного змісту, але останнє передбачає наявність більш-менш чіткого юридичного механізму для реалізації і зазвичай кореспондуючих обов'язків держави або іншого суб'єкта здійснити будь-яку дію (напр., надати роботу у випадку права на працю). Навпаки, юридична свобода не має чіткого механізму реалізації, її кореспондує обов'язок утримуватись від здійснення будь-яких, порушуючи дану свободу, дій (Великий юридичний словник. 2012)[6]. Об'єктом цивільного права є свобода світогляду та віросповідання.

Отже, свобода світогляду та віросповідання повинна законодавчо закріплюватись цивільним правом, тому що перелік більш важливих немайнових благ повинен включати в себе свободу світогляду та віросповідання. Ця позиція є особливо актуальною в теперішній час. Думка, яка існує в юридичній літературі, щодо необхідності забезпечення свободи цивільно-правовими засобами захисту[4], підтверджує необхідність внесення свободи світогляду та віросповідання до переліку нематеріальних благ, які підлягають охороні і захисту цивільним законодавством.

Свобода світогляду означає право мати власні погляди на природу, людину і суспіль-

ство та змінювати їх, сповідувати релігію або бути атеїстом, не бути примушеним з боку держави або інших суб'єктів суспільних відносин до певного світогляду і ставлення до релігії, а також право виховувати дітей відповідно до своїх власних переконань та ставлення до релігії. Адже церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви.

Неодмінною складовою частиною будь-якого світогляду є вірування (оскільки не всі уявлення про навколишній світ можуть бути у певний час доведені науково). Предметом вірувань можуть бути найрізноманітніші явища - як матеріальні, так і ідеальні; як реальні, так і уявні; як давні, так і сучасні або й майбутні. Тому свободу віросповідання можна (у найбільш широкому розумінні цього поняття) інтерпретувати як можливість самостійного вільного вибору об'єкта вірувань та їх відповідного змісту. Така можливість є необхідним складовим елементом свободи особистого самовизначення. Ця свобода, як відомо, є одним із широко визнаних міжнародних стандартів прав людини. Вона є фундаментом особистісних прав людини. Відповідний конституційний припис саме й утверджує свободу духовно-ідеологічного самовизначення особи[8].

Сучасний стан правового забезпечення не в достатній мірі відображає потребу у законодавчому регулюванні свободи світогляду та віросповідання, і саме тому виникла нагальна потреба вдосконалення законодавства у сфері свободи світогляду та віросповідання. Але слід зауважити, що в процесі законотворчої діяльності держава має проводити виважену політику в релігійній сфері у тому числі стосовно питання оновлення законодавства про свободу світогляду та віросповідання з огляду на багатоконфесійність українського суспільства та існуючі конфлікти в релігійній сфері.

Підсумком теоретичних суперечок про сутність, особливості нематеріальних благ повинна була стати позиція законодавця. Однак зміст ст. 201 Цивільного кодексу України не вніс визначеності в питання про сутність, характер немайнових благ[2]. У цій статті законодавець лише перелічує немайнові блага, зазначаючи, що цивілістичне значення мають не всі з них, а тільки ті, що «охороняються ци-

вільним законодавством». Такі нематеріальні блага, як свобода світогляду та віросповідання існують об'єктивно, незалежно від їх правової регламентації законодавцем. Проте суб'єкт повинен мати реальну можливість їх використовувати, а також охороняти і захищати у разі порушення. Тому свобода світогляду та віросповідання, як особисті нематеріальні блага, повинні розглядатися в якості об'єктів цивільних прав і підлягати охороні.

Література

1. Р.О. Стефанчук Цивільне право України Навчальний посібник Київ Прецедент, 2005. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/zmist.htm
2. Цивільний Кодекс України від 02.08.2018, 2505-VIII / [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Об'єкти цивільних прав в контексті реформи цивільного законодавства України. / Електронний ресурс] – Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/law/00150729_1.html
4. Ромовская З.В. Личные не имущественные права граждан СССР Автореф. дис. кан. юрид. наук. Киев, 1968. с. 6
5. Об'єкти правовідносин. / Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/teoria-gosudarstva-i-prava-7/147.htm>
6. Великий енциклопедичний юридичний словник. / за редакцією Шемшученко Ю.С. видав. Юридична думка: Право, 2012. – / [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://slovar.cc/pravo/slovar/2468529.html>
7. Красавчикова Л.О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными правами граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации: дисс.. д.ю.н. Екатеринбург, 1994. с. 435
8. Свобода світогляду і віросповідання. / [Електронний ресурс] / - Режим доступу: https://pidruchniki.com/14940511/pravo/svoboda_svitoglyadu_virospovidannya